

# Nya vindar

## Elin Wägner-sällskapet konstruerar "Elin Wägner" i *Bergsluft*

*Helena Forsås-Scott*

Ett personlitterärt sällskap samlas "i namn av en beundrad och uppskattad person" (Dahlström 1996:11). Men vad betyder egentligen det? I fallet Elin Wägner-sällskapet, grundat 1990, tycks sällskapets stadgar ge svaret: enligt dessa handlar det om "att hålla Elin Wagners livsverk levande genom att uppmuntra studiet av hennes författarskap och lyfta fram hennes idéer och tankar om samverkan mellan kvinnor och män i arbetet för fred och miljö" ([www.elinwagner.se](http://www.elinwagner.se)). Sällskapet har alltså i utgångspunkten preciserat idékomplexet samverkan (som regel kallat "jämsällldhet" i *Bergsluft*, t.ex. nr 4, juli 1991:3), fred och miljö som kärnan i "Elin Wagners" verk, och kring detta nav ska dess aktiviteter röra sig. Är det då detta som har skett? Wägner-sällskapet har vid det här laget varit aktivt i 17 år, och för den som vill söka sig fram till ett svar finns det därmed också material att bearbeta. Och i kölvattnet av den första frågan följer flera. Har också andra aspekter av "Elin Wagners" verk aktualiserats, och i så fall vilka? Finns det aspekter som har marginaliserats eller inte kommit med alls? Hur förhåller sig den "Elin Wägner" – eller till och med den mångfald av "Elin Wägner"? – som sällskapet har utvecklat till den/de "Elin Wägner" som fanns innan sällskapet kom till? Och kan vi dra några mer långtgående slutsatser utifrån svaren på dessa frågor?

I ett personlitterärt sällskap spelar rimligtvis biografiska fakta om den beundrade och uppskattade personen en betydande roll för arbetet. Men jag kommer alltså att närma mig de frågor jag har preciserat ur en annan vinkel, genom att läsa Elin Wägner-sällskapets "Elin Wägner" som diskursivt konstruerad. Jag vill frilägga de sätt att tala och skriva "Elin Wägner" i deras samverkan med de praktiker om "Elin Wägner" som sällskapet har fört fram och gjort gångbara. Det finns en uppenbar motsättning här: Foucault, som har bestått mig med de teoretiska utgångspunkterna, argumenterar för diskursbegreppets roll när det gäller att bryta upp allmänt accepterade enheter, inte minst "författarskap" (Foucault

1969:31–43). Men just med tanke på att detta handlar om ett personlitterärt sällskap menar jag att Foucaults begrepp kan skapa en väsentlig kritisk distans, att det kan lösa orden och tingen ur deras omfamning med varandra: ”je voudrais montrer sur des exemples précis”, skriver han i *L'archéologie du savoir*, ”qu'en analysant les discours eux-mêmes, on voit se desserrer l'étreinte apparemment si forte des mots et des choses” (op.cit.:66).

Som ordförande i De litterära sällskapens samarbetsnämnd, DELS, redovisade Bure Holmbäck i tidskriften *Parnass* 1998 en undersökning av de anslutna sällskapen som innefattade deras aktiviteter. Holmbäck's jämförelsematerial bekräftade det som väl de flesta medlemmarna i Wägner-sällskapet hade insett för länge sen, nämligen att sällskapet var – och är – alldeles ovanligt aktivt (Holmbäck 1998a). Wägner-sällskapet, nu med drygt 400 medlemmar, arrangerar varje år en Elin Wägner-dag i maj och ett seminarium över en septemberhelg, ger ut 3 nummer av medlemsbladet *Bergsluft* plus en småskrift, och delar sedan 1993 ut priset ”Årets Väckarklocka” – och då är detta ändå bara ett axplock ur aktiviteterna. Sällskapet har bland mycket annat också deltagit i bokmässor, satt samman en Wägnerutställning och bidragit till en större utställning om nordiska kvinnliga författare, puffat för nytugåvor, och arrangerat Stockholmsvandringar i ”Elin Wagners” spår. Sedan 1994 äger och sköter dessutom Stiftelsen Elin Wagners Lilla Björka det hus som Wägner på 1920-talet lät bygga i Berg, ca tre mil norr om Växjö. På Lilla Björka, ritat av Carl Bergsten och numera kulturminnesmärkt, arrangerades byggnadsvårdsläger somrarna 1996 och 1997, och sedan 1998 har utställningar fungerat som extra dragplåster varje sommar.

Solveig har hela tiden varit intensivt engagerad i detta arbete på ”Elin Wägner”: hon har varit sekreterare i både sällskapet och stiftelsen sedan de kom till. Men det material jag har valt att undersöka har en alldeles speciell anknytning till henne. Wägner-sällskapets medlemsblad *Bergsluft*, uppkallat efter den hyllningsskrift som Elin Wägner fick av vänner och kolleger på sin 50-årsdag, redigerades under de första 12 åren – sammanlagt 36 nummer – av Solveig, och sedan dess har hon fortsatt att medverka som en av de flitigaste skribenterna. Redaktionen har alltid välkomnat bidrag från medlemmarna, och självfallet kan innehållet i ett nummer i viss mån ses som ett resultat av tillfälligheternas spel. Men med sina i skrivande stund 49 nummer och ett sammanlagt omfång på nästan exakt 200 A4-sidor utgör *Bergsluft* samtidigt en betydande korpus och den självklara grundvalen för en undersökning av hur sällskapets diskurser om ”Elin Wägner” har formats och förändrats. *Bergsluft* arbetar med en rad olika genrer, främst notiser och blänkare (evenemang, bokprojekt, nya böcker), rapporter (Elin Wägner-dagar, höstseminarier, Lilla Björka), artiklar och recensioner. Att jag har valt att begränsa mig till *Bergsluft* innebär å andra sidan att jag inte har gått vidare till material som de utförliga rapporterna från höstseminarierna som deltagarna har åstadkommit alltsedan starten, eller till de årliga småskrifterna. Denna studie gör inte anspråk på att vara mer än en skiss, ett försök att fånga tendenserna sedan *Smålandsposten* 24 januari 1990 kunde rubricera en stor artikel ”Elin Wägner har fått sällskap”.

Om vi ska kunna utveckla perspektiv på hur Elin Wägner-sällskapet har konstruerat ”Elin Wägner” behöver vi först göra en överblick över diskurserna om ”Elin Wägner” innan sällskapet kom till. Sedan Wagners död 1949 hade diskur-

sen framför andra producerats av litteraturhistoriernas författare. Som Anna Williams har visat är en författares kön avgörande för hur ett författarskap uppfattas och tolkas (Williams 1997), och när litteraturhistorikerna konstruerade "Elin Wägner" var det inte bara "tendensen" (feminismen) i en rad av hennes romaner som blev till ett minus: deras tilltagande benägenhet att läsa fiktionsprosan självbiografiskt resulterade också i att författarskapet kunde tecknas som alltmer marginellt. Den franska författaren Christiane Rocheforts påpekande "A man's book is a book. A woman's book is a woman's book" (Rochefort 1981:183) må vara tillspetsat, men därmed inte sagt att det är irrelevant. Den "Elin Wägner" som Fredrik Böök hade etablerat i *Resa kring svenska parnassen* 1926, halvvägs genom Wägners författarskap, hade sedan i huvudsak upprepats, inte bara av Erik Hjalmar Linder i *Fyra decennier av nittonhundratalet* (1949) och *Fem decennier av nittonhundratalet* (1965) utan också av Conny Svensson i Lönnroths och Delblancs *Den svenska litteraturen* (1989) (Forsås-Scott 1993:67–69). Gången i författarskapet innebar, i Gunilla Domellöfs sammanfattning av Linders tolkning av den allmänt lovordade *Åsa-Hanna* (1918), att "Elin Wägner" med den romanen hade "lämnat sin kvinnopolitiska kritik av samhället och dess konventioner" för att i stället ägna sig åt "enskilda själar och deras bekymmer" (Domellöf 1996:526). Till denna reduktiva konstruktion måste vi lägga effekten av den tonvikt på texternas verklighetsbakgrund som var så markant i Holger Ahlenius' inledningar till de 15 volymerna *Valda skrifter* (1950–54). Ulla Isakssons och Erik Hjalmar Linders tvåbandsbiografi, *Elin Wägner 1882–1922* (1977) och *Elin Wägner 1922–1949* (1980), i nyutgåva i ett band 2003, grundade sig på en stor mängd nytt material och konstruerade i och med att den lyfte fram texter och annan meningsproduktion som hade fallit utanför litteraturhistoriernas ramar, och då inte minst de ekofeministiska verken, en ny och betydligt mera mångfacetterad diskurs om "Elin Wägner". Men samtidigt fastslog Isakssons och Linders markant självbiografiska läsningar, understrukna av bruket att i texten lägga in citat ur de förment självbiografiska romanerna *Genomskådad* (1937) och *Hemlighetsfull* (1938), att Wägners fiktionsprosa rörde sig inom påfallande snäva gränser.

Det var inte bara beteckningen "borgerlig realist" som fortsatte att bestämma konstruktionen av litteraturhistorikernas "Elin Wägner" så sent som 1990 utan alltså i än högre grad de genusbestämda läsningar som innebar att vissa texter kunde utrangeras och de återstående gradvis avpolitiserats. Utgivningen av Wägners texter alltså sedan hennes död hade bekräftat giltigheten i litteraturhistorikernas konstruktion, och fiktionsprosans betryggande gång från politik till religion hade ytterligare befästs av Isaksson och Linder. Den feministiska litteraturforskningen hade när Wägner-sällskapet inledde sin verksamhet knappast hunnit få något genomslag för sina alternativa konstruktioner av "Elin Wägner". En alternativ diskurs som rimligen nådde förhållandevis flera utgjordes av det Elin Wägner-rum som hade arrangerats i hembygdsgården i Berg och som innehöll möbler, foton och en samling smycken.

Så tedde sig situationen, i stora drag, när Elin Wägner-sällskapet kom till. Det behöver knappast påpekas att sällskapets beslut att konstruera "Elin Wägner" i termer av jämställdhet, fred och miljö innebar en markant avvikelse från den dominerande litteraturhistoriska diskursen. Isakssons och Linders biografi var

utan tvivel en av inspirationskällorna, men jag förmodar att 1980-talets miljörelse liksom väl andravgångsfeminismen också var betydelsefulla.

Hur har då sällskapet skrivit "Elin Wägner" i sitt medlemsblad? Ryggraden i sällskapets konstruktion, texten som har samlat dess tre teman, har hela tiden utgjorts av *Väckarklocka*. Om *Väckarklocka* handlade höstseminariet 1991 (det allra första hade gällt *Fred med jorden*), småskrifterna 1995 (nr 6), 1996 (nr 7) och 2004 (nr 15), och Elin Wägner-dagen 2002. I *Bergsluft* återgavs artiklar om *Väckarklocka* av Bernt Eklundh (*Göteborgs-Posten*) och Kerstin Ekman (*Dagens Nyheter*) (nr 3, april 1991:2, respektive nr. 13, aug. 1994:3); citat ur *Väckarklocka* fyllde en spalt i *Bergsluft* nr. 4 (juli 1991:4); och Katarina Leppänens idéhistoriska avhandling med fokus på texten i dess internationella kontexter uppmärksammades 2006 (nr 48, april 2006:2–3). Det fanns för övrigt ett samband mellan sällskapets tillkomst och den nyutgåva av *Väckarklocka* som kom på Proprius förlag 1990 (och som nu är slutsåld); sällskapet har just framgångsrikt puffat för ännu en nyutgåva, denna gången på Bonniers.

Men som litteraturvetaren Birgitta Svanberg enligt referatet i *Bergsluft* påpekade på höstseminariet 1991 ska *Väckarklocka* inte läsas som en bibel: tvärtom är det en text som tål att ifrågasättas, som kräver att nya generationer debatterar sig fram till svar på de högaktuella frågor den ställer (nr 5, nov. 1991:3). Vad är det då för diskussioner om *Väckarklockas* frågeställningar som kan avläsas i *Bergsluft*?

Av hörnstenarna i sällskapets konstruktion jämställdhet, fred och miljö är det utan tvekan jämställdhet, enligt en av standarddefinitionerna "lika rättigheter för män och kvinnor", tillsammans med begrepp som kan placeras in under den rubriken, som har ägnats störst uppmärksamhet i *Bergsluft*. Vid första anblicken kan förhållandet mellan *Väckarklocka* som ryggraden i sällskapets konstruktion av "Elin Wägner" och sällskapets poängterande av jämställdhet som ett centralt tema verka omöjligt: kan *Väckarklocka* med sina krav på ett radikalt annorlunda samhälle verkligen samsas med ett av honnörsbegreppen i den officiella samtida svenska genuspolitiken? För att förtydliga vad som händer i *Bergsluft* beträffande huvudelementen jämställdhet, fred och miljö kommer jag här till att börja med att utifrån definitionen av jämställdhet granska det begreppet i termer av delbegreppen samhälle (kontexten för "lika rättigheter") respektive genus ("män och kvinnor").

Samhället, eller snarare samhällen, har från första början ägnats stor uppmärksamhet i *Bergsluft*. Således presenterade sällskapets ordförande Marianne Enge i nr 3 (april 1991:3) sociologen Margareta Lindholms avhandling *Talet om det kvinnliga. Studier i feministiskt tänkande i Sverige under 1930-talet* (1990). Bland annat poängterade hon att mycket av detta tänkande fortfarande var högrelevant: "Liksom Elin och Alva Myrdal har vi en gemensam vision av en framtid där kvinnor utövar ett likvärdigt inflytande på hela samhällsordningen, men vi har olika idéer om hur vi ska nå dit." Enge utvecklade inte begreppen närmare, men hon nämnde att "Elin Wägner" såg "integreringen av kvinnorna i det manliga systemet som liktydigt med underkastelse och anpassning". Redan här aktualiserades alltså den problematiska ekvationen *Väckarklocka* – jämställdhet, för mellan en konventionellt uppfattad jämställdhet och denna texts vision är avståndet stort.

Året efter Margareta Lindholms avhandling kom idéhistorikern Lena Eskilssons avhandling *Drömmen om kamratsamhället. Kvinnliga medborgarskolan på Fogelstad 1925–35*, och den recenserades i *Bergsluft* nr 4 (juli 1991:4). Att mycket av medlemsbladets material om alternativa samhällen sedan dess har gällt Fogelstad är knappast förvånande: "Fogelstadsgruppens alternativa samhällsprogram med frågorna om fred och miljö, småskalighet och decentralisering högt prioriterade betydde naturligtvis mycket för Elin Wägners utveckling med Väckarklocka som logiskt resultat", menade recensenten av Eskilssons bok. I *Bergsluft* kommer Fogelstad genomgående närmare förverkligandet av "Elin Wägners" ideal än något annat samhällsexperiment. "Fogelstad – ett tidigt kvinnligt nätverk" var temat för det fjärde höstseminariet, 1993 (nr 11, nov. 1993:1). *Bergslufts* rapportör påpekade, utan att närmare utveckla det radikala i positionen, att man på Fogelstad "såg det [...] som mycket angeläget att vidga gränserna för det politiska livet – att upphäva skillnaderna mellan det privata och det offentliga. Kvinnofrågor som barn, skola, hälsovård och omsorg skulle vara politiskt likvärdiga med männens politiska frågor: näringsliv, administration, försvar". Att ett sådant samhälle per definition skulle innebära en revolution i förhållande till den "svenska modellen" med dess jämställdhet som sällskapets stadgar tycks lägga till grund för sin konstruktion av "Elin Wägner" sägs inte uttryckligen, men poängen finns där implicit. Med min läsning genomgår delbegreppet samhälle alltså en radikaliserings i årgångarna av *Bergsluft*, och därmed ter sig efter hand ekvationen *Väckarklocka* – jämställdhet mindre omöjlig att lösa. Visserligen ger *Bergslufts* referat av höstseminariet 1995, om "Elin Wägner och politiken", knappast något intryck av att de romantolkningar som hade presenterats hade bidragit till konstruktionen av någon särskilt samhällsradikal "Elin Wägner", och enligt Solveigs föredrag om "Elin Wägner" som kommunalpolitiker bestod hennes viktigaste insats "nog [...] i att hon såg till att kvinnorna i Berg kom med i styrelser och nämnder" (nr 17, nov. 1995:1). Men när Stockholm 1998 var kulturhuvudstad fick "Elin Wägners" samhällsradikalism, i nära anslutning till Fogelstad, hög profil i och med att hon fördes fram som en av 14 svenska visionärer – den ena av bara två kvinnor – alltsedan Olof Rudbeck och framåt. "Orsaken att hon ansetts värdig att vara med", sammanfattade Per-Olof Swartz i *Bergsluft*, "var att hon tillsammans med Fogelstadgruppen utformat ett alternativ till de traditionella orättvisorna i ett manligt organiserat samhälle utifrån en djupt rotad tro att kvinnor hade en speciell social och moralisk förmåga att kunna skapa ett modernt och jämlikt samhälle och sedan kunna styra det" (nr 24, maj 1998:5). Vad spelade sällskapet för roll för synliggörandet av denna "Elin Wägner"? I referatet är det i varje fall ingen tvekan om radikalismen, som måste ha avtecknat sig särskilt tydligt när den "svenska modellens" huvudstad under en period stod i centrum i ett statusladdat internationellt sammanhang. Den radikalismen underströks igen när Marianne Enge Swartz våren 2004 rapporterade från Svenska kvinnors vänsterförbunds 90-årsjubileum där "Elin Wägner" hade varit en av förgrundsfigurerna i en kvinnohistorisk kavalkad, och där Maria-Pia Boëthius hade pekat på vikten av att vi gör oss av med "den 'reklamslogan' som beskriver Sverige som världens mest jämställda land" (nr 42, april 2004:2). Boëthius hade lyft fram feminismen som "världens största frihetsrörelse", understrukt att kvinnorna "måste 'erövra offentligheten' eftersom berättelsen om världen hit-

tills silats genom patriarkatets ögon”, och – med ett grepp som borde ha fört tankarna till *Tidevarvet*, även om Enge Swartz inte uttryckligen drog parallellen – efterlyst ”en ’anti-patriarkal’ dagstidning”. Ekvationen skrivs alltså efter hand om i *Bergsluft*, och det blir uppenbart att det samhälle som ska baseras på en jämställdhet av det slag som *Väckarklocka* konstruerar inte har mycket gemensamt med den ”svenska modellen”. I *Bergsluft* nr 40 (aug. 2003:1) profileras olikheten explicit med ett citat ur en av Wägners arbetsböcker från 1936: ”Feminismen skulle återställa det rubbade mänskliga jämviktsläget och därmed hindra det nya kriget. Feminismen skulle ställa helt nya, stora mål. Kvinnornas verkliga inträde i samhället skulle betyda revolution...”.

Hur förhåller det sig då med delbegreppet genus? Här kan man konstatera att *Bergsluft*, som ofta så framsynt har uppmärksammat ny forskning, under hela 1990-talet snarast förefaller att ha undvikit att försöka relatera nya forskningsresultat om genus till sin konstruktion av ”Elin Wägner”. Yvonne Hirdmans teorier om ett genussystem, byggt på en hierarkisk princip och en särskiljande (Hirdman 2001), hade lanserats i mitten av 1980-talet och debatterades och applicerades under hela 1990-talet, men av detta syntes ingenting i *Bergsluft*. Begreppet ”kvinnorna”, freden och miljön kopplades samman utan problematisering (t.ex. nr 2, nov. 1990:1). På Elin Wägner-dagen 1991 talade Elisabet Hermodsson om ”Elin Wägner” i termer av Bachofen och ett förhistoriskt matriarkat och framhöll vikten av ”nya tankar och teorier som utmanar manssamhället genom att ta de kvinnliga sidorna hos människan på allvar” (nr 4, juli 1991:1). ”Manligt” och ”kvinnligt” framstod som medfödda egenskaper, och en generalisering som ”manssamhället” granskades uppenbarligen inte närmare. Vid höstseminariet 1994, som ägnades åt *Tusen år i Småland*, talade Eva Moberg om spår av matriarkala samhällen vid Medelhavet; Moberg mottog vid samma tillfälle priset Årets Väckarklocka för sitt ”mångåriga engagemang i freds- och jämställdhetsarbetet” (nr 14, nov. 1994:2). Matriarkatsföreställningar kunde alltså oproblematiskt kopplas samman med ”jämställdhetsarbete”. Ännu i slutet av 1990-talet fortsätter föreställningen om ”kvinnornas glömda historia”, det vill säga om ett – eller flera – forntida, på biologiska skillnader grundade matriarkat, att spela en central roll för *Bergslufts* konstruktion av genus i kontexten ”Elin Wägner” (nr 26, dec. 1998:2). Det var så vitt jag har kunnat finna först Katarina Leppänen som våren 2000, i ett referat av ett konferensföredrag, började problematisera frågeställningarna, dels genom att ta fasta på hur ”Elin Wägner [...] i *Väckarklocka* arbetar med *matriarkatsteorier* för att bygga en bas för sin tids kvinnopolitik”, dels genom att lyfta fram ”Wägners sätt att finna roten till matriarkatets fördelar i *inlärda erfarenheter snarare än i kvinnans biologi*” (nr 30, maj 2000:2; mina kursiveringar). Här slog aktuell genusforskning tydligt igenom. Och hösthelgen 2003 handlade inte bara om ”Elin Wägner och feminismen”: Årets Väckarklocka överlämnades till landets ledande genusforskare, Yvonne Hirdman. Här är emellertid *Bergsluft*, som tidigare utan undantag antingen har citerat eller sammanfattat prismotiveringarna eller åtminstone förmedlat något visdomsord från pristagaren, påfallande förtegen. Jag har därför varit tvungen att gå till den separata rapporten från seminariet, och av den framgår, i Solveigs referat, att Yvonne Hirdman själv hade problem med att se sambandet: ”Frankt deklarerade hon redan under de första minuterna av sitt anförande att hon blivit mycket förvånad över att just hon hade

utsetts till Årets Väckarklocka, hon som så ofta hade protesterat mot Elin Wägners särartstänkande.” Men hon hade bestämt sig för att inte tacka nej till priset: ”Hon hade polemiserat mot viktiga delar av Elin Wägners feminism men samtidigt hyllat henne som en av 1900-talets få riktiga feminister, eftersom hon aldrig accepterat den manliga normen eller den värld som formats av denna norm” (se Rapport 2003, [www.elinwagner.se](http://www.elinwagner.se)).

Det till synes oskyldiga begreppet jämställdhet i Wägner-sällskapets stadgar har alltså efter hand problematiserats i termer av en samhällsrevolution. Men sambandet mellan en sådan revolution och ett genusbegrepp som bygger på social konstruktion och som, om vi använder oss av Hirdmans analys, har hierarkisering och särskiljande som centrala principer, har ännu knappast utforskats vidare och kan alltså inte sägas ingå i *Bergslufts* diskurs om ”Elin Wägner”.

Hur förhåller det sig då med stadgarnas återstående hörnstenar, fred respektive miljö? Här kommer *Bergsluft* inte med några iögonenfallande omkonstruktioner. Vad gäller begreppet fred är det värt att notera att sällskapet gjorde ett par försök att aktualisera fredsbudskapet, ett upprop mot våldet i TV-kanalerna i samband med årsmötet 1995, och ett uttalande mot trampminor som årsmötet 1996 sände till försvarsministern, Thage G. Peterson, men att dessa inte har fått några efterföljare. Till medlemsbladets konstruktion för övrigt hör till exempel Marianne Enges profilering av *Från Seine, Rhen och Ruhr* (1923), som hon i samband med det första Irak-kriget använde som utgångspunkt för diskussioner om krig och fred i gymnasieklasser (nr 4, juli 1991:3). På Elin Wägner-dagen 1996 talade Bibi Andersson om sitt kulturarbete för fred i Bosnien, och samma år var ”Elin Wägner och fredstanken” tema för höstseminariet. Historikern Irene Anderssons avhandling *Kvinnor mot krig. Aktioner och nätverk för fred 1914–1940* (2001), där ”Elin Wägner” har en framskjutet roll, uppmärksammades i en recension (nr 35, dec. 2001:2–3).

Fred har också aktualiserats i andra sammanhang, och alltså inte bara i anslutning till ”kvinnorna” utan också i anslutning till den tredje hörnstenen, miljö. Men miljö har framför allt konstruerats i relation till moderna ekologiska tankegångar, och här har författaren Stefan Edman fungerat som en väsentlig idéförmedlare. På Elin Wägner-dagen 1997 höll han föredrag under rubriken ”Sverige på väg mot ekologisk hållbarhet?”, och samma år mottog han Årets Väckarklocka ”för att han under många år arbetat med att föra ut Elin Wägners tankar och idéer om ett samhälle i balans med naturen” (nr 23, dec. 1997:1). Författaren Kerstin Stjärnes engagemang har presenterats som mera explicit ekofeministiskt (nr 47, dec. 2005:2): Stjärne talade på Elin Wägner-dagen 2006 och mottog då också Årets Väckarklocka. Vidare har Karin Sahlströms ”miljörutor” alltsedan 1992 bidragit till medlemmarnas ekologiska fostran. Å andra sidan är det uppenbart att begreppet miljö i *Bergsluft* inte har fogats in i något slags romantiserat hembygdssammanhang. Kanske är ett av skälen Flory Gates insats som saklig förvaltare av arvet från *Fred med jorden* och *Väckarklocka* under sällskapets första år. Ett annat är förmodligen det relativt tidiga förvärvet av Lilla Björka, som har resulterat i såväl en fast punkt som konkreta frågor och problem.

I och med att Wägner-sällskapet har arrangerat höstseminarier inte bara kring teman utan också kring genrer – romanen 1992, biografien 1997, journalistik 1999 – har diskursen om ”Elin Wägner” på fruktbara sätt kunnat relateras till större

sammanhang. Ett annat positivt tecken är att diskursen på senare år också har kommit att inbegripa kritiska röster. När Ulrika Knutson talade på Elin Wägnerdagen 2003 ”vågade [hon] utmana Elin-vännerna med att tala om, och motivera, varför hon inte tyckte om Elin Wägner!” (nr 40, aug. 2003:1). Och på Wägnerdagen 2004, som med anledning av 60-årsminnet av Wagners inval i Svenska Akademien firades i Börssalen i Stockholm, kritiserade Birgitta Holm ”Elin Wägner” för att inte ha upptäckt ”fler drag av själsfrändskap” mellan sig själv och Fredrika Bremer, medan Claudia Lindén ansåg att ”Elin Wägner” hade reducerat Ellen Key och inte urskilt hennes verkliga potential (nr 43, aug. 2004:1–2).

Finns det då aspekter av *Bergslufts* ”Elin Wägner” utöver dem som räknas upp i sällskapets stadgar? Ja, det gör det, och den viktigaste, ofta direkt relaterad till de tre hörnstenarna, är det historiska materialet. För att bara ta några exempel medverkade Wagners goda vän Flory Gate (död 1998) vid det första höstseminariet (nr 2, nov. 1990:2); en beskrivning av Wagners brorsdotter Ria Wägner (död 1999) av interiörerna på Lilla Björka citerades i nr 16 (aug. 1995:3); och Brita Åkerman (död 2006), som hade unika insikter i *Väckarklockas* tillkomst, skrev om den och andra feministiska texter i *Bergsluft* nr 41 (dec. 2003:2–3). I *Bergsluft* nr 18 (april 1996:3) berättade Flory Gate om när Gabriela Mistral fick Nobelpriset i litteratur 1945 och om besöket på Mårbacka efteråt; i nr 23 (dec. 1997:3) presenterades en nyupptäckt brevsamling; i nr 27 (april 1999:3) fanns en artikel om en samling foton och lektionsprotokoll från Fogelstad som hade överlämnats till sällskapet; och i nr 33 (april 2001:3) skildrades hur Wägner en juldag 1945, i samband med arbetet på *Vinden vände bladen* (1947), blev inlåst på Stifts- och Landsbiblioteket i Växjö. I *Bergsluft* nr 45–47 (2005) utvecklades en följetong om Wägner och funkishuset Marmorn på Lundagatan i Stockholm, där det visade sig att hon hade ägt inte bara en utan två lägenheter och varit bosatt under en period i början av 1930-talet. Information om Wägner i Marmorn saknas i Isakssons och Linders biografi. *Bergslufts* material om Lilla Björka har också ofta haft historisk karaktär, och materialet i den kategorin ökade påtagligt i och med förvärvet av Lilla Björka 1994.

Det är inte heller svårt att peka på aspekter av Wagners arbete som – ännu? – inte har kommit med i *Bergslufts* diskurs om ”Elin Wägner”. Genren film är kanske den mest iögonenfallande, följd av drama, och då i synnerhet drama för radio. Och hur är det med de större perspektiven, kontextualiseringarna, och då inte minst av de teoretiska aspekterna på de sammanhang, sociala, politiska och textkritiska, som Wagners verk kan knytas till? Men att organisera aktiviteter i ett personlitterärt sällskap är givetvis en ständig balansgång för att på en gång behålla de medlemmar som finns och locka nya intresserade, för att bjuda på nya texter och forskningsresultat och samtidigt se till att programmet för exempelvis ett höstseminarium blir både attraktivt och tillgängligt. Finns det här gränser för de om- och nykonstruktioner som ryms inom ramarna för ett personlitterärt sällskaps aktiviteter?

För att sammanfatta *Bergslufts* diskursiva gestaltning av ”Elin Wägner”, i utgångspunkten baserad på stadgarnas hörnstenar jämställdhet, fred och miljö, har alltså begreppet jämställdhet radikaliserats i riktning mot en samhällsrevolution, det vill säga allt oftare och tydligare – och då inte minst med utgångspunkt i Kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad – har det framgått att varken den



”svenska modellen” under Wagners livstid eller det nuvarande svenska välfärds-samhället är förenliga med jämställdhet. Samtidigt har också delbegreppet genus problematiserats, men denna process har gått långsammare, och sambandet mellan en radikalare samhällsbeskrivning och en mera avancerad genusbeskrivning har inte utforskats närmare. Hörnstenen fred har utformats både i historiska termer och i samtida kontexter, och inte oväntat har de samtida kontexterna visat sig vara ännu viktigare beträffande den tredje hörnstenen, miljö. *Bergslufts* relativt omfattande historiska material representerar en aspekt utöver hörnstenarna i sällskapets stadgar.

Sammantaget utgör detta en ny och dynamisk diskurs, eller kanske – i ett lite längre tidsperspektiv – nya diskurser, markant olik/a den litteraturhistoriernas ”Elin Wägner” som spelade en så dominerande roll när Elin Wägner-sällskapet grundades 1990, och frigjord/a också från den i många avseenden annorlunda men alltså starkt litteraturhistoriskt förankrade diskurs som hade konstruerats i Isakssons och Linders biografi. Sällskapet kan med andra ord sägas ha bidragit till en tydlig maktförskjutning – och den är desto viktigare med tanke på att Anna Williams har kunnat visa att det fanns ett direkt samband mellan marginaliseringen av kvinnorna i den svenska litteraturhistorien under de perioder från 1880-talet och framåt som hon har undersökt och uppfattningen av kvinnorna som ett hot mot den patriarkala dominansen (Williams 1997:192). I tillägg till de nykonstruktioner och maktförändringar som feministisk/genusfokuserad litteraturforskning har bidragit med under de senaste decennierna, har alltså Wägner-sällskapets *Bergsluft* stått för en ny diskurs eller kanske rentav nya diskurser, ett fenomen som får desto större tyngd om vi med Bure Holmbäck betecknar de litterära sällskapen som ”en kulturell folkrörelse” (Holmbäck 1998b:30). Men som Foucault har påpekat kan vi inte analysera diskurser utan att fråga oss både vem det är som talar och vad för slags institutionell kontext den talande har (Foucault 1969:68–71). Naturligtvis är det i detta avseende stora skillnader mellan litteraturhistoriska verk, skrivna av litteraturvetare och med självklar hemhörighet på bibliotekens referenshyllor, i undervisning och i forskning, och en bunt medlemsblad hopskrivna av medlemmarna i ett litterärt sällskap. Å andra sidan förmedlar *Bergsluft*, som jag har påpekat, en ständig dialog med aktuell forskning. Det är möjligt att personlitterära sällskap i det långa loppet kan bidra till att rucka på de litteraturhistoriska diskurserna, och den möjligheten bör ha förstärkts i och med den väldiga ökningen av antalet personlitterära sällskap under 1980- och 1990-talet. Men här är perspektiven ännu för korta och materialet alldeles för tunt.

Bure Holmbäck kom i sin undersökning fram till att de personlitterära sällskapens viktigaste uppgifter är (1) textutgivning, (2) social samvaro i olika former, och (3) ansvar för lokaler knutna till respektive författare (Holmbäck 1998a). Med fokus på just Elin Wägner-sällskapets verksamhet skulle den listan kunna modifieras en smula. Det är uppenbart att Wägner-sällskapet till allt annat också fungerar som kunskapsbank. Och då syftar jag inte bara på vikten av det historiska materialet i *Bergsluft*. För att ta ett exempel ur högen engagerades sällskapet när kommunen i slutet av 1990-talet skulle lägga citat från sina mest berömda författare i Storgatan i Växjö (nr 32, dec. 2000:4) – där alltså Wägner-ord i rost-

fritt nu kan begrundas tillsammans med citat från Pär Lagerkvist och Vilhelm Moberg. *Bergsluft* är den konkreta manifestationen av den kunskapsbanken.

Som jag har försökt visa är alltså *Bergslufts* spalter ständigt öppna för nytänkande och förändring. Dynamiken kunde knappast ha formulerats tydligare än i Solveigs entusiastiska sammanfattning av Wägner-dagen 2004, där hänvisningen till inramningens kulturella status fick bidra till att understryka det djärva i projektet:

Ja, det var alltså både stark kärlek till och debattlysten opposition mot dagens huvudperson som förmedlades i Börshusets högtidliga miljö från samtida och nutida beundrare av Elin Wägner och hennes verk – precis som det anstår en författare med verklig betydelse för samtid och eftervärld. (nr 43, aug. 2004:2)

Vad som nu händer med ”Elin Wägner” i *Bergsluft* blir inte bara spännande att följa: det är ett viktigt arbete som detta medlemsblad är inbegripet i.

### Litteratur

- Bergsluft*. Medlemsblad för Elin Wägner-sällskapet, 1990–, nr 1–49.
- Dahlström, Britt, 1996, *Litterära sällskap i Sverige*, Bokförlaget Cordia, Stockholm.
- Domellöf, Gunilla, 1996, ”Kanonbildning. Exemplet Elin Wägner”, i Kress, Helga, red., *Litteratur og kjønn i Norden*, Háskólaútgáfan, Universitets forlag, Reykjavík, s. 523–30.
- Forsås-Scott, Helena, 1993, ”Eftervärld och samtid inför Elin Wagners skönlitterära texter”, i *Elin Wägner omläst. Rapport från Elin Wägner-sällskapets höstseminarium på S:t Sigfrids folkhögskola den 19–20 september 1992*, Högskolan i Växjö, Scripta Minora nr 17, s. 67–77.
- Foucault, Michel, 1969, *L'archéologie du savoir*, Gallimard, Paris.
- Hirdman, Yvonne, 2001, *Genus – om det stabila föränderliga former*, Liber, Malmö.
- Holmbäck, Bure, 1998a, ”Vad skall vi göra? Om sällskapens verksamhetsformer”, *Parnass*, nr. 4–5, s. 40–43.
- Holmbäck, Bure, 1998b, ”De litterära sällskapen som en kulturell folkrörelse. Hur ska man göra?”, *Parnass*, nr 2, s. 30–31.
- Rocheport, Christiane, 1981, ”Are Women Writers Still Monsters?”, i Elaine Marks och Isabelle de Courtivron, red., *New French Feminisms: An Anthology*, Harvester Wheatsheaf, New York, London, s. 183–86.
- Williams, Anna, 1997, *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet*, Gidlunds förlag, Hedemora.
- [www.elinwagner.se](http://www.elinwagner.se) (hämtdatum 24 sept. 2006).

*Helena Forsås-Scott är Senior Lecturer i svenska vid University College London. Hon har bl.a. publicerat ”Swedish Women’s Writing 1850–1995” och arbetar nu på en studie av Elin Wagners texter ur ett feministiskt och poststrukturalistiskt perspektiv.*